

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 116 1995

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark

Stockholm: Anders Cullhed, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

Umeå: Anders Pettersson

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfect), dels i form av utskrift på papper.

Bidrag insänds till: Svenska Litteratursällskapet, Litt.vet. inst., Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA.

Bidrag lämnade senare än 30 juni 1996 kan ej publiceras i *Samlaren* 117 1996.

ISBN 91-87666-10-3

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1996

termer spela med både animus och anima ifråga om hennes utveckling och dess genom namnbetydelsen inskrivna destination. Går vi sedan till namnet Sagas betydelse – berättande – korresponderar detta med denna personlighets roll i texten; att uppenbara det som Carolin (den fria kvinnan) i sitt medvetna tillstånd inte förmår se; att förmedla det omedvetnas bilder till medvetandet. I den nordiska gudasagan är Saga också ett annat namn för Frigg, Odens maka, hon som vet i förväg vad som ska hända. Saga skulle därmed kunna ges en associativ betydelse av »hon som ser». CL snuddar vid Sagas roll (s. 148) men dechiffrerar inte namnets innebörd i förhållande till den psykologiska kontexten.

För att konkludera. Det finns i Carina Lidströms avhandling partier som kunde problematiserats och utförts med större uthållighet, vilket hade gett avhandlingen större tyngd. Det gäller exempelvis delar av genreanalyserna, de utlovade komparativa resonemangen liksom intertexternas och namnsymbolikens betydelse. Avhandlingsförfattaren har en tendens att alltför brådstörtat lämna ett bra uppslag för att gå vidare med nästa. Läsningen vid den tematiska metoden medför också att Gripes text ibland hamnar i ett analytiskt vakuum. Man efterlyser helt enkelt en större öppenhet för den gripeska textens tolkningsmöjligheter.

Samtidigt står det helt klart att Carina Lidström med denna första avhandling om skuggserien lyckas visa på ett signifikativt textmönster, både för romansviten i sig och för författarskapet i stort. Den alkemistiska analysen ger, liksom genomgången av gotikens roll, nya och många gånger överraskande perspektiv på Gripes texter. Den suggestiva formeln sökande, spegling, metamorfos kommer helt säkert att bilda en utgångspunkt för kommande Gripeforskning.

Boel Westin

Birgitta Svensson, *Den omplanterade svenskheten. Kulturell självhävdelse och etnisk medvetenhet i den svensk-amerikanska kalendern Prärieblomman 1900–1913*. Göteborg 1994 (Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet nr 27).

Vad är egentligen nationell identitet? Begreppet är som bekant omdiskuterat och flera studier har visat att nationell identitet med fördel låter sig undersökas när den skapas i ett utomnationellt sammanhang, på avstånd från den invanda identiteten. I Svensk-Amerika blev »svenskhet» ett honnörsord kring sekelskiftet och genom åtskilliga kulturella och litterära manifestationer sökte den svensk-amerikanska litterära eliten formulera sin bild av immigrantgruppens etniska identitet. Om skapandet av denna identitet bland svensk-amerikanerna handlar Birgitta Svenssons avhandling *Den omplanterade svenskheten. Kulturell självhävdelse och etnisk medvetenhet i den svensk-amerikanska kalendern Prärieblomman 1900–1913*. Den är ett välkommet tillskott till forskningen om immigrantlitteratur, vilken under det senaste decenniet varit aktiv i Sverige. Med en stadig historisk grund att stå på tack vare de migra-

tionsprojekt som bedrivits framför allt i Uppsala från 1970-talet och framåt, har forskningen om litteraturen kunnat fördjupa kunskapen om immigranternas liv i USA. Hela den svensk-amerikanska litterära institutionen har varit föremål för forskning och den har undersökts såväl i sitt förhållande till den nya amerikanska kulturen som i förhållande till det gamla hemlandet. Den litteraturform som växte fram fick sin alldeles speciella karakteristik tack vare påverkan – av olika grad och art – från olika kulturområden.

Svensk-Amerika kan definieras både som en konkret geografisk bestämelse och som en etnisk och kulturell konstruktion: Svensk-Amerika var de platser i Nordamerika där svenska invandrare etablerade sig och var verksamma i arbetsliv och sociala aktiviteter, men det är också en term som svensk-amerikanerna själva fyllde med ett innehåll som skulle ge en bild av deras särprägelse som etnisk grupp – kulturellt, litterärt och socialt. Genom att välja en litterär produkt som innehåller både skönlitteratur, kulturartiklar och illustrationer kan Birgitta Svensson (hädanefter BS) i sin avhandling belysa flera intressanta sidor av det svensk-amerikanska kulturskapandet. Och med de litterära exemplen visar hon t.ex. hur den svenska götiska diktningen ges ny innebörd i ett svensk-amerikanskt sammanhang, och hur den etniska skönlitteraturen kan syfta till att stärka den nationella identiteten.

Syftet med avhandlingen är att analysera den svensk-amerikanska kalendern *Prärieblomman* som utgavs 1900–1913, med utgångspunkt i kalenderns anknäring till den svensk-amerikanska kulturelitens ideologi och till den lutherska Augustanasynodens religiösa och kulturella förhållningssätt. BS vill se *Prärieblomman* som ett uttryck för svensk-amerikansk etnicitet och avser att definiera hur denna etnicitet förmedlas och formas i kalendern. Lutherska Augustanasynoden var den ledande kyrkliga organisationen i Svensk-Amerika, grundad redan i början av 1860-talet av svensk-amerikaner som i pietistisk anda stod i opposition mot den svenska lutherska statskyrkan. Augustanasynoden utbildade sina pastorer vid det prästseminarium, Augustana College, som sedan 1860-talet fanns i Rock Island, Illinois.

Avhandlingens teoretiska och metodiska utgångspunkt är en uppfattning om begreppet etnicitet som förts fram av framför allt amerikanska etnicitetsforskare: etnicitet betraktas som föränderlig och beroende av en given historisk och ideologisk situation – etnisk medvetenhet *skapas* alltså utifrån den etniska gruppens behov och föreställningar. I den svensk-amerikanska immigrantgruppen kan man t.ex. se hur man under olika perioder förhåller sig på olika sätt till det man kallar »svenskhet», och man väljer då ut vissa historiska händelser och en viss typ av litteratur som kan understryka den bild man vill föra fram. Denna uppfattning står mot en annan syn på etniciteten som vill lyfta fram det statiska och »genetiskt» givna: som individ tillhör man en immigrantgrupp så att säga för evigt; såväl individens som gruppens identitet är nedärvd och därmed omöjlig att frigöra sig från. Men BS framhåller alltså den etniska identiteten som en konstruktion: det svensk-amerikanska ledarskapet utnyttjade etniciteten i

syfte att skapa en särskild bild av vad svensk-amerikansk kultur var för något. I avhandlingen beskrivs denna specifika *svensk-amerikanska* etnicitet som förmedlades via immigrantgruppens litteratur, press och organisationer. Avhandlingens inriktning är litteratur-sociologisk i det att den vill anlägga ett institutionellt perspektiv och knyta kalenderns utformning till den svensk-amerikanska litterära institutionens och kultur-offentlighetens förutsättningar och ambitioner.

Avhandlingens sju kapitel behandlar *Prärieblomman* ur olika synvinklar men hålls samman av etnicitetsperspektivet. Grundpelarna i den svensk-amerikanska ideologi som förmedlades genom kalendern diskuteras i kap. II, III och VI. I kap. II presenteras Augustanasynodens kulturverksamhet, *Prärieblomman*s redaktörer, medarbetare och tillkomstorsaker. I kalendern medverkade merparten av de författare och skribenter som i olika sammanhang fördes fram som representanter för det vittra Svensk-Amerika. I kapitlet presenteras också de olika sociala, kyrkliga och kulturella »lägren» i Svensk-Amerika och framför allt beskrivs de spända relationerna mellan de kyrkliga och de mer borgerligt liberala intressena, en konfliktsituation som inte minst uppstod ur behovet att tillskansas sig tolkningsföreträde i den svensk-amerikanska kulturen. Men kring sekelskiftet, då *Prärieblomman* började utges, var denna schism omvandlad till en gemensam strävan; lägren förenades i uppdraget att skapa en enhetlig svensk-amerikansk ideologi.

I ett centralt kapitel, kap. III, analyseras hur den etniska ideologin fördes ut i *Prärieblomman* genom presentationen av en specifik historiesyn både vad gäller rikssvensk, svensk-amerikansk och amerikansk historia. Detta manifesterades både i skönlitterära inslag och i artiklar, dödsrunor och illustrationer. Det dubbla kulturella perspektivet och den kulturella kontinuiteten genomsyrar innehållet: svensk-amerikanismen omfattade en lojalitet mot och identifikation med både fosterlandet och det nya hemlandet, en hållning som också kännetecknar Augustanasynoden vid sekelskiftet. BS visar hur John Ericsson som byggde pansarskeppet Monitor i amerikanska inbördeskriget lyfts fram i *Prärieblomman* som »en typisk svensk-amerikan», en som gjort en avgörande insats i den amerikanska historien. Fosterländska sånger bidrar till att stärka svensk-amerikanernas unika identitet och visa på dygder som också passar in i Amerika.

I kap. VI jämförs *Prärieblomman* med andra litterära publikationer för att visa på kalenderns tydliga inriktning mot det allmänskulturella. BS påvisar hur redaktionen tonade ner det rent religiösa innehåll man kunnat vänta sig av en Augustanarelaterad publikation och förklarar det som ett led i redaktionens ambition att presentera en allsidig och finkulturell bild av ett kvalificerat svensk-amerikanskt litteratur- och kulturliv.

Ett kapitel i avhandlingen, kap. IV, ägnas de språkliga aspekterna av etniciteten. Där analyseras hur amerikanskan i prosafiktionen medverkar till att understrika svensk-amerikanernas tillhörighet till två kulturer; den nyskapande språkblandningen framhäver en »kulturell syntes» (s. 102). Som en effekt av kalenderns svensk-amerikanistiska linje framhålls vidare det fak-

tum att svårigheterna i mötet med engelska språket aldrig tas upp till behandling i *Prärieblomman*.

Förhållandet till det gamla landet tas främst upp i kapitlen V och VII. Kap. V tar sin utgångspunkt i emigrationsdebatten, som var högst livaktig i Sverige kring sekelskiftet. Flera försök gjordes att stävja emigrationen och kritik riktades såväl mot utvandarna själva som mot svenska statens oförmåga att förebygga utvandringen. Här visar BS hur mycket av *Prärieblomman*s innehåll tar formen av försvar inför svenskarna för immigranternas utvandringsbeslut och hur kalendern blir en kulturmanifestation gentemot Sverige. I enlighet med svensk-amerikanismen och syftet att bekräfta immigranternas hemortsrätt används också fosterländska inslag likaväl som positiva omdömen om Svensk-Amerika från bl.a. rikssvenskt håll för att stärka svensk-amerikanernas självkänsla och identitet som just svensk-amerikaner. Även negativa omdömen om de båda länderna används i etnicitetskonstruktionen: det svenska klassamhället ställs mot USA:s demokrati, och omvänt används myten om den svenska ärbara och historiska kulturen som motbild mot amerikansk materialism. Så kan svensk-amerikanerna bidra med något viktigt till det amerikanska samhället. Svensk-amerikanernas seriösa fosterlandskärlek visas upp för Sverige genom inslag av fosterlandshyllningar, men också av svensk-amerikanernas svensksinnade kulturarbete i det nya landet.

I kap. VII presenterar BS den rikssvenska litteraturens plats och funktion i kalendern: den svenska ideal-realistiska, götiska och klassiska litteraturen av t.ex. Tegnér, Rydberg och Geijer får *ny mening* i det svensk-amerikanska sammanhanget: den används i svenskhetsbevarande syfte och får gestalta hur svensknationalismen omplanteras och bär ny frukt i Svensk-Amerika. Götiskt fosterländska dygder hos Tegnér och Geijer uppstår i ny form hos svensk-amerikanen, dygder som arbetsamhet, plikttröhet och fosterlandskärlek. Och anspelnigen på de rikssvenska klassikerna markerar också *Prärieblomman*s status som finkulturell och kontinuitetsmedveten publikation.

Det avslutande kapitel VIII väver samman trådarna till en bild av *Prärieblomman* som ett »kulturellt skyltfönster» – mot den dominerande amerikanska kulturen, mot den svensk-amerikanska läsekreten och mot det rikssvenska etablissemanget. Etniciteten har formats i förhållande till denna ambition och framställer den svensk-amerikanska kulturen som självständig, rik och livaktig men även som en bidragsgivare både till amerikansk och svensk kultur. Vad kalendern har skapat är en specifikt svensk-amerikansk kultur med finlitterär prägel. Det var den ideala kultur som framför allt kultureliten i Svensk-Amerika, där åtskilligt Augustanafolk ingick, ville förmedla till de olika mottagarna.

BS gör en väl kortfattad genomgång av de begreppsdefinitioner och teoretiska utgångspunkter som legat till grund för tolkningarna av materialet. BS resonerar inte i termer av olika typer av svensk-amerikansk etnicitet, förslagsvis passiv – aktiv eller defensiv – offensiv. Den urskillning som är en förutsättning för resonemangen kring en kalender som *Prärieblomman* blir därför

otydlig. En mer omfattande teoretisk diskussion hade också kunnat omfatta definitionen av *huvudkultur* i förhållande till *minoritetsgrupper* inom det svensk-amerikanska kulturella fältet, och de frågor om kultur/litterär värdering och smak som följer därpå.

BS använder begreppen »svensk-amerikansk nationalism» och »etnisk identitet» som synonyma (s. 18). Men de kan också ses som beteckningar som skiljer elitens presentation från det större kollektivets medvetenhet. Svensk-amerikansk nationalism betecknar då elitens kulturpresentation och självbild, medan etnisk identitet kan omfattas av den större gruppen och också gälla den »vardagsetnicitet» som Ulf Beijbom beskriver (avh. s. 14). För att skapa ökad tydlighet borde även här arten och graden av identitet och nationellt medvetande inom gruppens olika delar diskuteras.

En huvudlinje i mina invändningar mot BS:s analys av *Prärieblomman* rör kalenderns förhållande till Augustanasynoden. Detta får konsekvenser för åtskilliga tolkningar i avhandlingen. För att förstå och analysera *Prärieblommans* funktion i det svensk-amerikanska kulturlivet är det nödvändigt att klargöra den lutherska Augustanasynodens position i den etniska kulturgemenskapen. Därför saknar jag i avhandlingen en mer utförlig inplacering av synoden i ett institutionellt sammanhang i invandrarsamhället och även en diskussion av dess ideologiska utveckling. Jag vill hävda att Augustanasynoden hade en avgörande betydelse för det svensk-amerikanska kulturlivets utveckling, och att den genom sin viktiga ställning också hade ett större inflytande över *Prärieblommans* utformning än vad BS vill framhålla.

Augustanasynoden var den största invandrarkyrkan i Svensk-Amerika med 120 000 medlemmar kring 1900. Förhållandet mellan Augustanasynoden och den rikssvenska statskyrkan gick mot en ömsesidig försoning kring sekelskiftet. Men Augustanas viktigaste relation var ändå den till det svensk-amerikanska samhället. BS definierar Svensk-Amerika som en »delkultur med ett eget litterärt system» och en »motoffentlighet» i relation till den rikssvenska och den amerikanska offentligheten (s. 15). Man bör emellertid observera en hierarki även inom Svensk-Amerika och man kan då se Augustanas funktion som en offentlighet och ett kulturretablissemang; andra, mindre organisationer kan betraktas som deloffentligheter eller ibland rentav som motoffentligheter i förhållande till Augustanas religiösa och kulturella värderingar. Den socialistiskt inriktade kulturen eller arbetarlitteraturen är ett exempel på en kulturyttring som ignorerades eller avvisades av Augustana. Symptomatiskt nog hade denna grupp också när det gällde litteraturen sina egna, skilda publiceringsvägar. Man kan även tala om en *kvinnlig* deloffentlighet: flera svensk-amerikanska kvinnliga redaktörer och författare drev en publiceringsverksamhet som riktade sig främst till kvinnor och det fanns föreningar som rekryterade kvinnor till olika typer av social verksamhet.

Synodens verksamhet var ju inte bara religiös utan också kulturell och social, och den utgjorde alltså en av de mest inflytelserika kulturella institutionerna i

Svensk-Amerika. Genom alla de olika församlingarna som var spridda över hela USA, bildade synoden ett nätverk där religiös, social och kulturell aktivitet utövades. På så sätt spreds synodens värderingar och synsätt inom hela Svensk-Amerika. Det fanns således ett hierarkiskt litterärt fält även inom Svensk-Amerika, där exempelvis arbetarförfattarna stred för sin kultursyn, men där den litterära smaken bestämdes av en litteratursyn som utformades av en Augustanalokal kulturelit. Den offentliga kultursyn som den svensk-amerikanska kultureliten spred genom sin egen litterära och kulturella verksamhet stod i samklang med den som utvecklades inom Augustanasynoden – så var ju också majoriteten av den kulturella eliten kring sekelskiftet nära anknuten till eller åtminstone i stort lojal mot synodens kulturella/litterära värderingar. Viktigt att understryka är alltså att Augustana tydligt visar en stark *ambition* att skapa bilden av sig själv som den ledande kulturinstitutionen i Svensk-Amerika.

Som BS påpekar utvecklades synodens hållning mot att bli alltmer allmänskulturell och mindre religiös, en utveckling som fick sin kulmen just kring sekelskiftet när *Prärieblomman* började utges. Och då närmar vi oss kopplingen mellan synoden och kalendern.

BS redovisar i avhandlingen *Prärieblommans* anknytning till Augustanasynoden och har funnit många intressanta exempel på hur kalenderns utformning och syfte har diskuterats av de inblandade, exempel som också ger en spännande belysning åt de sociala och professionella relationerna inom kultureliten. Kalendern finansierades av Augustana och utgavs på synodens förlag *Augustana Book Concern*, ett av de viktigaste och mest prestigefyllda förlagen i Svensk-Amerika. *Prärieblommans* redaktörer var i inledningskedet Johan A. Enander och därefter Anders Schön – båda med nära anknytning till Augustanasynoden. *Prärieblomman* började också utkomma på initiativ av personer med olika funktioner eller intressen inom Augustanasynoden. Men BS understryker vid flera tillfällen att *Prärieblomman* trots detta var en relativt självständig produkt och att relationen till Augustanakyrkan inte skall överdrivas; bl.a. skriver hon att den inte bör ses som »ett språkrör för Augustana» och att kalendern, »för att vara en Augustanapublikation – har en relativt generös policy vad gäller medarbetarkåren, och att Schön verkligen tycks haft befogenheter att i kalendern ge en bild av en ganska allomfattande litterär och kulturell institution» (s. 30, 40, 64).

Men de många textexempel som BS lyfter fram i avhandlingen visar enligt min uppfattning något annat, nämligen att ett primärt syfte hos *Prärieblommans* redaktion var att presentera en kultursyn och bild av svensk-amerikansk kultur som i nästan allt stämmer mycket väl överens med den som Augustanasynoden stod för och framhöll. Vill man formulera det tillspetsat skulle man kunna säga att *Prärieblomman* vill sätta likhetstecken mellan Augustanas kultursyn och den svensk-amerikanska kulturen i allmänhet. Och de exempel BS ger på redaktören Anders Schöns förhållandevis liberala spelutrymme i val av material och skribenter framstår ändå som ganska svaga avvikelser – i

själva verket går de utmärkt att foga in i bilden av en Augustanaideologi.

BS berör detta. T.ex. skriver hon: »Man kan fråga sig om den förskjutning från det religiösa till det nationella och religiösa som *Prärieblomman* uppvisar ändå inte har ett visst samband med tendenser inom Augustanasynoden.» (s. 145) Och sedan beskrivs hur synodens verksamhet kring sekelskiftet alltmer segregerar religion och svensk-amerikanism och omhuldar den svensk-amerikanska kulturen; tillsättningen av den svensksinnade collegepresidenten Gustav Andreen är signifikativ. Formuleringarna är dock mycket kortfattade och försiktiga. Jag vill hävda att detta resonemang utgör en helt central tanke i analysen av *Prärieblomman* och därför borde ha varit en utgångspunkt i och genomsyrat hela avhandlingen. Tyvärr har BS inte utvecklat denna mycket viktiga tes som ju ändå antyds. Enligt min uppfattning framträder Augustanainflytandet och beroendet i stort sett genomgående i de texter och värderingar som behandlas. Viktigt att komma ihåg är då Augustanas ambition att konstruera just en *allmänkulturell* litteratur- och kultursyn – och då befrämjar ju vissa t.ex. religiösa nedtoningar en sådan strävan. De skall alltså inte alls betraktas som *avvikelser* från en Augustanaideologi. Just detta har historikern Dag Blanck visat i sin forskning om Augustanasynodens etnicitetskonstruktion: särskilt viktig i sammanhanget är den separation av svensketstanken och det religiösa som sker vid sekelskiftet.

BS exemplifierar den i hennes tycke liberala policyn med bidragsgivarna Lars Peter Nelson som 1887 startade den kortlivade arbetartidningen *Svenska Arbetaren* i Chicago, och med Frithiof Malmquist, redaktör för den antireligiösa *Forskaren* men också för den liberala Chicagotidningen *Svenska Tribunen* (s. 40). Men det är viktigt att också beakta innehållet i deras bidrag: Nelsons utgörs av en artikel om svenskstenen i Delaware och artikeln är en veritabel hyllning i Johan A. Enanders anda till de svenska pionjärerna på 1600-talet, vilka framstår som överlägsna flera andra nationaliteter såväl religiöst som kulturellt. Artikeln medverkar således till att lyfta fram den svensk-amerikanska ideologin. Frithiof Malmquist bidrar med en svensknationell festsång, en midsommardikt som med känd tematik från immigrantlyriken hyllar fosterlandet och skildrar hemlängtan till naturen. Dikten slutar med en hyllning såväl till stjärnbaneret som till svenska flaggan. Båda bidragen är således helt ofarliga och ligger helt i linje med *Prärieblommans* svensk-amerikanska policy.

Endast fyra av de identifierade bidragsgivarna (totalt drygt 100) tillhörde andra kyrkor – en från Missionsförbundet och tre metodister. Synodens representanter har däremot, som BS konstaterar, en numerärt klart framskjuten plats i kalendern (s. 39). Och tittar man på listan över de medarbetare som bidrog med flest inlägg i kalendern (s. 38) så är det svårt att hitta en enda som inte skulle förhålla sig solidarisk till den etniska kulturiologi som Augustana ville förmedla. Åtskilliga var professionellt Augustanaanknutna och många arbetade i sammanhang som låg nära Augustana på olika sätt.

Ett antal textexempel lyfts fram av BS som tecken på den redaktionella självständigheten, t.ex. variationerna

inom levnadsteckningarna. Enligt BS kommer bilden av »en mer allomfattande kulturell institution» (s. 64) till uttryck i artiklarna om metodistpastorn Victor Witting, universitetspresidenten och medlemmen av episkopalkyrkan dr Stillé och professorn och konsuln Gustaf Clemens Hebbe. Alla tre hade emellertid gjort karriär i USA; de två första var dessutom aktiva i svensk-amerikanska sammanhang och Hebbe hade översatt svensk litteratur till engelska. Det är därför lätt att se dem som självskrivna i den allmänkulturella ideologi som ju var Augustanas. Det gäller även de minnesrunor som BS ser som tecken på Anders Schöns liberala urval och ambition att skapa kontrast (s. 82 f.; Augustanafolket dominerar för övrigt nekrologerna). Bl.a. rör det sig om »några socialister» – vilka det är omtalade inte, samt »Chicagoradikalerna Ninian Waerner (1906), Gustaf Wicklund (1906) och Gus Higgins (1910)» (s. 83). Men vari består det avvikande? Som BS själv påpekar så får de vara med just för sin svensk-amerikanistiska hållning. Ninian Waerner var skarptungad men främst känd som humorist och redaktör vid flera stora svensk-amerikanska tidningar; detsamma gäller Gustaf Wicklund, som också var en uppskattad poet och pjäsförfattare i Svensk-Amerika. Om än bohem och rumlare så fanns även Gus Higgins med som tecknare och humorist i kända svensk-amerikanska publikationer.

Vidare konstaterar BS att ett flertal berättelser i *Prärieblomman* gestaltar ett uppfostringsideal som överensstämmer med det Augustanasynoden stod för (s. 76), och hon uppmärksammar att den svensk-lutherska invandrarkyrkan, men däremot inga andra kyrkosamfund, finns med i många prosabidrag (s. 78). Helt i enlighet med Augustanas sekelskiftesposition betonas kyrkans sociala betydelse framför dess religiösa.

Novellerna i *Prärieblomman* uppvisar, menar BS, en »heterogen blandning» (s. 128) och hon syftar på de stil- och innehållsmässiga variationerna representerade av bl.a. den sekulärt pietistiska berättartraditionen, etniska moraliserande historier samt kåserande och humoristiska inslag. Det verkar emellertid tveksamt om det rör sig om en heterogen blandning; trots allt är mångfalden begränsad. Humorn rör sig inom givna moraliska ramar, den politiska kritiken lyser med sin frånvaro, liksom proletärdikten och överhuvudtaget problematiseringen inom olika områden. Vidare hävdas att *Prärieblommans* dikter »spänner över ett stort register» och som motsats beskrivs naturdikten »med religiösa förtecken» och den som utgör en »andäktig betraktelse av naturens storslagenhet» (s. 134). Skillnaden här tycks liten.

Ernst Skarstedts berättelser ser BS som exempel på ett mer sensationsskapande och därmed avvikande material i *Prärieblomman* (s. 136). Skarstedts artikel om jordbävningkatastrofen i Californien nämner visserligen företeelser som prostitution, alkoholism och tjuveri men det görs ju i avskräckande syfte, som motbild mot ett civiliserat beteende. Författarnamnet är dessutom inte oväsentligt: Ernst Skarstedt ansågs visserligen som i viss mån radikal, men vad som överväger är ju hans gigantiska insatser för bevarandet och framhävandet – konstruktionen – av den svensk-amerikanska kulturen, i publikationer som *Svensk-*

amerikanska poeter i ord och bild (1899) och *Pennfåk-tare* (1897; 1930). Hans medverkan bidrog således till sanktionerandet av den svensk-amerikanska kulturens existens. Däremot håller jag med om att texternas ton i sin realism och okonstlade hållning står för något anorlunda i *Prärieblomman*.

En annan text som enligt BS »vidgar *Prärieblom-mans* ideologiska ramar» (s. 137) är Jakob Bonggrens dikt om Strindberg 1913, en författare som ju tidigare i stort sett var tabu i Svensk-Amerika. Men i dikten framhävs Strindberg nästan som nationalistisk, och inget av hans politiska, sociala eller religionspolitiska kritik berörs. Dikten är ju också publicerad efter Strindbergs död (i sig en förmildrande omständighet), vilket BS inte kommenterar – det hade förmodligen varit svårare att skriva om honom i ett tidigare stadium av det svensk-amerikanska kulturlivet.

De mest anslående bidragen verkar vara de som BS lyfter fram av Vilhelm Berger (s. 137) om bitter invandrarerfarenhet. Ett av bidragen, »När hemmet var i fara» (1906), handlar dock visserligen om den arbetslösa invandrarfamiljen i New York: den arbetsamme och pålitlige mannen blir utan arbete p.g.a. ofrivillig strejk. Då han tar annat arbete blir han misshandlad som strejkbrytare. Intressant nog fördöms i novellen emellertid de strejkförespråkande arbetarna och anstiftarna är dessutom irländare, en grupp som inte bara den svensk-amerikanska invandrargruppen hyste antipati mot (detta innebär alltså en distansering från en »sämre» invandrargrupp). Den utsatta svensk-amerikanska familjen blir hjälpt genom en svensk-amerikansk sjukhjälpförening, som räddar dem från svält och misär. Gudfruktighet och arbetsamhet framställs som svenska dygder.

I den andra novellen, »Ett par minnen från hundären» (1910), visas emellertid prov på oförställd realism och en viss politisk skärpa. Får Berger vara med för att han nått ett gott rykte som skönlitterär författare?

I detta sammanhang, såväl som i en del andra resonemang kring litteraturens funktion, hade det varit fruktbart om BS gjort en distinktion mellan texternas stil och uttrycksform å ena sidan och deras teman och idéinnehåll å den andra. *Stilen, uttrycket* kan vara avvikande eller uppseendeväckande i form av t.ex. en ovanligt realistisk framställning med vardagsnära ordbruk, okonstlat språk eller detaljrikedom, medan texten *idémissigt* samtidigt mycket väl kan anpassa sig till och solidarisera sig med kalenderns ideologi. Skarstedts och Bergers bidrag utgör betydande exempel.

Ovanstående exempel visar även enligt mitt förmenande att BS läser *Prärieblomman* alltför sympatiskt i förhållande till dess redaktör Anders Schön och att hon i alltför hög grad söker bekräfta de uttalanden han själv gjort om sin ambition med kalendern. Resultatet visar på en betydligt mer Augustanaanknuten produkt än vad redaktören själv framhåller. Dessutom lägger BS fram tesen att det faktum att den förhållandevis liberale Augustanapresidenten Gustav Andreen tillträtt 1901 kan ha bidragit till att Schön kunde få mer fria händer i utformningen (s. 137). Schön och Andreen hade ett gott förhållande, vilket också bidrog till den liberala attityden. Men detta är ju i så fall helt i linje med Augustanas

utveckling! När Augustanas ledare ställer sig mer liberal så speglas denna nya hållning i *Prärieblomman*.

Några ytterligare exempel får illustrera *Prärieblom-mans* funktion av Augustanakulturell manifestation. För det första är det lovvärt att BS uppmärksammar de kulturella maktförhållandena; hon ger en betydande bild när hon konstaterar att Augustana Book Concern var en "huvudintressent" i kalendern och att dess fortlevnad berodde av Augustanasynodens marknadsföring och distribution (s. 42). I diskussionen av en kulturtidskrifts utformning och fortlevnad är det essentiellt att granska även marknadssidan av kulturlivet, där ofta ett ansenligt mått av ekonomisk, men också kulturideologisk makt utövas. Augustanasynodens förlagsverksamhet var väl utvecklad vid sekelskiftet. Att Augustana styrde *Prärieblomman* i detta hänseende är av stor vikt även för tolkningen av dess litterära profil.

Vidare citerar BS en programförklaring för *Prärie-blomman*, där dess ambition att bli en »nationell svensk-amerikansk julkalender» proklamerats (s. 28). BS ser det som ett försök att skapa en nationell svensk-amerikansk kultur och ge den hög status samt som en manifestation gentemot den rikssvenska litterära institutionen. Det går även att tolka uttalandet som Augustanaelitens ambition att sanktionera sin egen kultursyn i Svensk-Amerika, således en *inominstitutionell* manifestation, där Augustana markerar sin position inom det svensk-amerikanska litterära fältet. Augustana vill bli det smakbärande skiktet och bestämma den kulturella smaken i Svensk-Amerika. Resonemanget förstärks av att, som BS påpekar, *Prärieblomman* konkurrerade med den litterära New York-tidskriften *Valkyrian* (s. 29). BS ger en beskrivning av den senare som en mer samtidsinriktad publikation som publicerar såväl inlag om nya teknologiska landvinningar som litterära bidrag av Selma Lagerlöf och August Strindberg (s. 139 f.). Att *Prärieblomman* konsekvent håller sig till svensk-amerikanska inlag understryker kopplingen till Augustanas ambition att göra sin mer konservativa kultursyn synonym med svensk-amerikansk kultur – i polemik mot t.ex. *Valkyrian*. Dessutom understryker BS att »Augustanafolket» med *Prärieblomman* ville »särskilt fokusera svensk-amerikanerna i Midwest, där ju Augustana hade ett särskilt starkt fäste» (s. 29), vilket kan ses som ytterligare ett belägg för den Augustanaideologiska dominansen – Augustanas hållning likställs med den nationellt svensk-amerikanska. Exemplet *Valkyrian* visar ju att det fanns andra kulturella/litterära förhållningssätt i Svensk-Amerika. Man kan fråga sig om inte kalenderns ambition att, som BS uttrycker det, skapa en »myt om Svensk-Amerika som en fosterländsk högborg» (s. 29) lika mycket var en ambition att skapa en bild av Augustanas Svensk-Amerika.

När det gäller den religiösa framtoningen påpekar BS att redaktionen inte vill överbetona den religiösa aspekten (s. 60), vilket ju också helt står i samklang med den sekulariserade Augustanaideologi som fastläggs kring sekelskiftet. I takt med att kyrkolivet blir mer socialt än religiöst utvidgas också Augustanas ambition att bli en dominerande kulturinstitution. Då passar också den historiesyn väl in, som heroiserar vikingalynnet – en parallell som BS påstår kan tyckas »paradoxal» i ett

diktexempel av Herman Stockenström. Han »löser problemet» med parallellen till de hedniska vikingarna genom att betrakta deras driftighet som ett arv hos de fredliga svensk-amerikanerna (s. 50). Men vid sekelskiftet var detta inte paradoxalt, eftersom framställningen av vikingaandan var en del i mytskapandet kring svensk-amerikanerna och överordnad det renodlat religiösa budskapet. Det understryks också av *Prärieblommans* uppmärksammade av Augustanasynodens 50-årsfirande, då framför allt de kulturella aspekterna framhävs (s. 60).

BS utreder målsättningarna med *Prärieblomman* och visar hur den vänder sig till en rikssvensk läsekrets både innehållsmässigt och rent konkret i det att exemplar av kalendern sänds till viktiga svenska litterära institutioner för bedömning. Det är dock viktigt att komma ihåg dels att den svensk-amerikanska kultureliten kring sekelskiftet genom erfarenhet var medveten om svenskarnas ointresse eller ligkiltighet inför den svensk-amerikanska kulturen, dels att man också var medveten om att *Prärieblommans* huvudsakliga publik fanns i Svensk-Amerika. Därför är ju kalendern i första hand en produkt utformad för landsmännen i Amerika, svensk-amerikanerna. Och det kalenderinnehåll BS lyfter fram i avhandlingen illustrerar att ett centralt mål, kanske det viktigaste, var att – helt i linje med Augustanas ideologi – stärka svensk-amerikanernas identitet som fullvärdiga amerikanska medborgare. I förhållande till den amerikanska huvudkulturen gestaltar *Prärieblomman* en anpassnings- och assimilationsideologi – inte en upprorsideologi. Detta uppmärksammas givetvis i avhandlingen – vid flera tillfällen understryker BS med övertygande exempel *Prärieblommans* strävan att framställa svensk-amerikanerna som lojala medborgare i USA som bidragit med åtskilligt gott till adoptivlandet. Men tesen om anpassning är inte överordnad och jag tror att en mycket klarare linje hade kunnat föras i avhandlingen om *utgångspunkten* hade tagits i den avgörande men kortfattade orsaksdiskussion BS för på ett par ställen om det jämställda medborgarskapet och om prestigein för och anpassningen till majoritetskulturen. BS konstaterar att fler svensk-amerikaner var etablerade i amerikanskt samhällsliv kring sekelskiftet och när *Prärieblomman* framhåller detta skapar det tillhörighets- och prestigekänsla hos den etniska gruppen (s. 75). Just detta vill ju *Prärieblomman* inpränta och understryka! Vi kan bara erinra oss vilka som porträtteras på försättsbladen i varje årgång: framgångsrika svensk-amerikaner i amerikanskt samhällsliv. Dessutom kommenterar BS kalenderns framgångskult som ett tecken på den etniska elitens benägna lojalitet mot USA:s kapitalistiska samhällspolitik. Och BS fäster uppmärksamheten på immigrantgruppens prestigesträvan och önskan att bli accepterad i majoritetskulturen, en strävan som tar sig uttryck i att man understryker ideologiska, politiska och kulturella likheter mellan svenskt och amerikanskt kultur- och samhällsliv (s. 96). (Därför ställer jag mig frågande inför påståendet att svensk-amerikanerna »såg sig skilda från både Sverige och Amerika» (s. 167) och även inför följande konstaterande: »Trots förespråkandet av en viss grad av

amerikanisering är svenskheten en självklarhet i *Prärieblomman*» (s. 69). Svensk-amerikanismens strävan går ju tvärtom mot en homogenisering av svensk-amerikansk och amerikansk dominantkultur; svenskhetens förutsättning är just en anpassning till och lojalitet mot det amerikanska samhället.) En avgörande ambition var följaktligen att avskära sig från stämpeln »minoritetsgrupp» och visa på sin samhörighet med den dominerande kulturen – och därmed i viss mån särskilja sig från andra immigrantgrupper. Minoritetssituationen har förstärkt behovet av denna liering med den dominerande kulturen och behovet av den nationalistiska enhetsframtoningen.

Dessa slutsatser är grundläggande för förståelsen av utvecklingen av den dominerande svensk-amerikanska kulturideologin, just så som den ser ut i *Prärieblomman*. Men BS har tyvärr placerat in dem nästan som parenteser eller sidokommentarer. Alla exempel som BS ger i avhandlingen på markering av svensk-amerikansk särart eller unicitet är sådana som samtidigt placerar in svensk-amerikanerna i ett amerikanskt sammanhang. De kan bidra med sina goda och dygdiga egenskaper i det amerikanska samhällsbygget; deras historia ger dem en naturlig hemortsrätt i USA. När minnesstenen i Delaware omskrivs är det ju som BS påpekar ett led i stadfästandet av en svensk-amerikansk identitet, men det är ju lika mycket ett led i att grundmura svensk-amerikanernas tillhörighet till den amerikanska traditionen – platsen där stenen restes betraktas som *Amerikas* »mest historiska fläck» (s. 51).

Angående nekrologernas sammansättning påpekar BS att »den svensk-amerikanska etniciteten till viss del formades av amerikanska normer» (s. 84). Jag anser att detta är en klar underdrift. I stort sett utan undantag förmedlar *Prärieblomman* en ideologi som är helt i linje med den dominerande amerikanska kulturens borgerligt-kapitalistiska ideologi. När Augustana skapar sig själv som den dominerande kulturinstitutionen i Svensk-Amerika drar den också en parallell mellan sig själv och den dominerande kulturen i USA: i båda finns t.ex. en evangelisk-kristen grundsyn och en heroisk, individualistisk historieskrivning. Det handlar alltså här om en integration i det amerikanska systemet, mer än om relationen till Sverige. Och denna ideologi uteslöt ju inte troheten mot det gamla fosterlandet – tvärtom. En viktig poäng med kalendern är alltså att styra svensk-amerikanerna in i en amerikansk identitet, att skapa också ett amerikanskt självmedvetande hos dem, vilket man då menade överensstämde med den svensk-amerikanska andan (med vissa undantag, t.ex. en överdrivet materialistisk hållning, som BS uppmärksammat, s. 70). Då var det även viktigt att skapa en *homogen* svensk-amerikansk kultur som uteslöt orosmoment och avvikelser.

Ett skönlitterärt inlag i *Prärieblomman* av Johan Person, novellen »Swan Olsons söner och döttrar» (1911) handlar om utvecklingen genom generationerna från svenskar till amerikaner och om hur det svenska arvet bevaras. BS noterar hur assimileringen till amerikaner är något positivt, men framhåller hur »svenskhetens kontinuitet» uttrycks (s. 81). Texterna ger dock en tydlig bild av hur *Prärieblomman* vill se den ideala

svensk-amerikanen – som amerikan. Andra generationens John gör amerikansk politisk karriär; framför allt uppmärksammas den som haft framgång inom det amerikanska systemet. Ett annat belysande exempel ur *Prärieblomman* som BS inte behandlar är en dikt av Jakob Bonggren, »Indianer», 1904. Om indianerna heter det: »De tycka sig herrar på täppan./ och bara för infödingsrättens skull!», och vidare: »De dyrka sin egen dumhet./ på hvilken de aldrig kunna bli läns;/ de kalla sin egen stumhet/ vishetens högsta potens.» Och dikten slutar med en tillrättavisande anklagelse mot hemmasvenskarna: »De bry sig ej om att fatta/ hvad vi vilja göra för Sveriges skull; föraktligt åt oss de skratta/ men taga emot vårt gull.» »För oss äro lärospånen/ i främmande land ej alls att försmå;/ den hemmavarande sonen/ bör lära *det* förstå!» Här märks tydligt dels hur svensk-amerikanen lierar sig med huvudkulturen, dels hur han markerar sin överlägsenhet gentemot hemmasvenskarna, som inte har förstått svensk-amerikanernas kulturella insatser och fosterlandskärlek. Lojaliteten mot den dominerande kulturen tar sig uttryck i ett fördömande av de obstinata och utvecklingsfientliga indianerna och rikssvenskarna anklagas för samma insränkthet.

I detta sammanhang är det viktigt att relatera den svensk-amerikanska immigrantgruppen till andra etniska grupper. BS:s undersökning visar ju att det inte går att jämställa graden och arten av etnicitetssträvanden och assimilationsstrategier för samtliga etniska grupper: den svensk-amerikanska invandrargruppen skapade *sin* specifika etnicitet och hade goda förutsättningar för assimilation tack vare sin västeuropeiska bakgrund och sin relativa kultur- och värdegemenskap – och man utnyttjade dem också. Att BS fokuserar strävandena efter särartsmarkering i *Prärieblomman* är ju i linje med den etnicitetsforskning som har sysslat mycket med att visa hur olika etniska grupper har markerat sin etniska tillhörighet och specialitet. Men det är också viktigt att utforska hur gruppernas anpassningsprocesser ser ut och hur behoven av assimilation varierar.

BS beskriver vid ett tillfälle hur *Prärieblomman* skapar en etnocentrisk och »distinkt svensk nationalhistoria i Amerika» (s. 47 f.) – vikingafärderna till Amerika, Nya Sverige-kolonin i Delaware 1638 – och med hjälp av etnicitetsforskarna Eric Hobsbawm och John Bodnar tolkar hon historiekonstruktionen som ett uttryck för »etnisk självföreställning» och för det specifikt svenska i den amerikanska kulturen. Det är ett mycket relevant resonemang som man kan föra ett steg vidare: genom att sätta in denna konstruktion av historia i ett multietniskt sammanhang är det möjligt att förstå svensk-amerikanernas manifestation som »offensiv etnicitet», dvs. som en aktiv markering gentemot andra etniska grupper för att placera Svensk-Amerika högt på ranglistan bland de många immigrantkulturerna i USA. Gruppens framstående plats i den *amerikanska* historien och därmed dess rättmätiga tillhörighet till moderkulturen befästs genom de litterära exemplen i *Prärieblomman*. Detta är ett av sammanhängen där en jämförelse med andra etniska grupper i USA skulle ha fördjupat resonemangen i avhandlingen. BS återger Hobsbawms diskussion om hur det förlutna kan tjäna

samtidens syften, ideologiskt såväl som politiskt, men hon drar inte konsekvenserna av det för svensk-amerikanskt vidkommande. Svenskheten beskrivs som ett redskap i arbetet att profilera den etniska gruppen (s. 56). Man frågar sig då: Mot vad? Mot vem? BS nämner att identiteten skulle profileras »såväl inom den egna gruppen som för det större amerikanska samhället» och antyder andra immigrantgruppers konstruktion av en nationell identitet (s. 58, 49), men därvid stannar det. En interaktionsanalys hade här kunnat föra längre och undersökningar föreligger också av t.ex. de tysk-amerikanska och italiensk-amerikanska immigrantgrupperna. Man kan plocka fram flera exempel på hur grupperna bevakade varandra och uttryckte sitt missnöje om någon annan grupp fick mer uppmärksamhet.

Ett annat exempel, som BS inte mer ingående diskuterar, är de fotografier som pryder *Prärieblommans* försättblad i varje nummer. Samtliga dessa män har gjort framgångrik karriär i USA – som collegepresidenter eller -professorer, diplomater, affärsmän, politiker i höga positioner. Detta är ju en elitistisk markering så tydlig som någon, dels av en strävan att visa på assimilationförmågan, dels av en distansering från arbetarklassen och därmed från en majoritet av den svensk-amerikanska invandrargruppen.

Avhandlingens tredje kapitel framvisar således tydligare än vad BS velat hävda att ett övergripande syfte med *Prärieblommans* utformning är att övertyga svensk-amerikanerna om deras naturliga hemortsrätt i USA. Och den ideologi som presenteras är starkt förbunden med Augustana, en ideologi som följaktligen framställs som den som bäst kan ledsaga och lotsa immigrantgruppen samt den som visar störst överensstämmelse med bilden av den angloamerikanska dominerande kulturens ideologi. Kanske kan man sammanfatta denna Augustanas etniska ideologi som en kulturpolitisk strävan att förvandla svensk-amerikanerna från en invandrargrupp till amerikaner med svensk bakgrund.

I kapitel V och VII analyseras *Prärieblommans* förhållande till det gamla fosterlandet och de litterära yttringarnas betydelse härvidlag. BS understryker behovet hos svensk-amerikanerna att skapa en positiv bild av sin egen kulturverksamhet inför Sverige, och detta är viktigt. I många olika sammanhang har det framgått hur betydelsefull bekräftelsen från rikssvenskt håll var för den svensk-amerikanska kultureliten. I den offentliga bilden av svensk-amerikansk kultur inbegrips således fosterländska hyllningsdikt, anknytningar till idealrealistisk svensk dikt och uppmärksammandet av klassiska rikssvenska litterära storheter.

Men som BS påpekar så var uppmärksamheten sval eller obefintlig från rikssvenskt håll och som jag tidigare framhållit så var svensk-amerikanerna medvetna om detta. Man kan därför pröva att fokusera mindre vid relationen till Sverige och istället se även de svensklitterära uttrycken som led i en anpassningsstrategi, främst relaterad till det nya hemlandet. Det finns också fog för en sådan tolkning hos de texter som BS diskuterar.

BS presenterar en artikel av L.G. Abrahamsson i *Prärieblomma* 1903, som försvarar svensk-amerikanerna mot rikssvenska anklagelser om bristande patriotism och nationalkänsla (s. 109). BS definierar artikeln som ett »'svar'», vilket ju implicerar en rikssvensk mottagare. BS visar också på andra inslag i artikeln som hon menar ingår i kalenderns »policy att framhålla goda relationer till Sverige». Om man i stället läser artikeln som främst riktad till svensk-amerikanerna kan den ses som ett naturligt inslag i *Prärieblommans* målsättning att stärka den svensk-amerikanska självkänslan. Vi skall komma ihåg att Abrahamsson inte vänt sig till en rikssvensk publikation för att få sin artikel publicerad, utan han använder *Prärieblomman* som kanal.

Vidare uppmärksammar BS (s. 111) hur *Prärieblomman* fullföljer en tradition hos rikssvenska kalendrar då den inför inslag om svenska kungligheter, hyllningar till konungaparet på guldbryllöpsdagen med allusioner på Dybecks nationalsång och Kungssången, fosterlandshyllningar samt nostalgiska natur- och hembygdsdiker. Inslagen betecknas som »svensknationella» och uppmärksamheten koncentreras då på relationen till hemlandet. En annan sida av bidragen är den som relaterar till det nya hemlandet. De svensknationella drag som lyfts fram kommer aldrig i konflikt med amerikanska ideal; de är hämtade ur ett förflutet och har urholkats all potentiell kritisk möjlighet. BS påpekar att Oscar II men inte hans efterträdare Gustav V uppmärksammas, och det är symptomatiskt: den förre står för det förgångna medan den senare representerar det pågående och framtiden som inte på samma sätt är kontrollerbar eller förutsägbar. Det är med andra ord inte det samtida Sverige man knyter an till och hyllar, utan den egna, konstruerade bilden av Sverige. Så undviks konflikter av politisk eller social art. Fosterlandet desamreras och hotar därmed inte relationen till det nya landet. Så kan man även se hemlängtsdikerna: de är orealistiska och handlar inte om en samtida verklighet eller om en reell längtan att återvända. De dröjer avväpnande kvar i *drömmen* om fosterlandet.

Signe Ankarfeldts dikt »utvandrarens bikt» (1904) ses som riktad till Sverige i det att den förklarar orsakerna till emigrationen för hemmasvenskarna (s. 113). Men är den inte också riktad till svensk-amerikanerna med sin ambition att förena dem i samma erfarenheter och att skapa tröst samt argument för utvandringsbeslutet? Den är ett försök att för en svensk-amerikansk läsekrets verbalisera och formulera utvandrarefarenheten samt att rättfärdiggöra emigrationen.

På samma sätt kan man läsa Ludvig Holmes dikt »Till moder Svea» (1906), även den av BS betraktad som riktad främst åt rikssvenskt håll (s. 113). Den passar också ypperligt i en svensk-amerikansk kontext och fungerar identitetsskapande då den samlar svensk-amerikanerna under ett gemensamt »att vara svensk». Sverige betraktas som »slumrande», vilket implicerar att det samtida Sverige inte är något att trakta efter för svensk-amerikanen.

Ur ett svensk-amerikanskt perspektiv går det i linje med det ovan sagda att förklara de dikter som lyfter fram avigsidorna i Sverige – som emigrationsmotiv

anges svenska klassorättvisor och social misär. Här visar BS övertygande hur perspektivet krymper från det samhälleliga till det privata och hur de dugliga svensk-amerikanska jordbrukarna lyfts fram som positiv och identitetsstärkande motbild (s. 120). En intressant notering i sammanhanget är den att svensk-amerikanerna i sin framställning av den ideala, demokratiska Amerika faktiskt upprättar klassamhället på nytt: genom att framhålla ett medelklassideal, förespråka en individcentrerad livssyn och samhällelig förklaringsmodell samt ignorera och därmed förneka t.ex. det urbana proletariatet (eller förekomsten av rasåtskillnad och etnisk diskriminering) ger man tolkningsföreträde åt en medelklassideologi som betraktar den socialt misslyckade som ett offer inte för en amerikansk klassstruktur utan för sin egen personliga svaghet. Det illustreras i novellerna som analyseras på s. 122 f. Inte oväntat är huvudpersonerna, som BS visar, materiellt och socialt framgångsrika i sin individualistiska kamp.

När BS i kap. VII diskuterar »Klassiker i ny kontext» uppmärksammar hon i ett mycket insiktsfullt och slående resonemang hur den götiska dikten i Svensk-Amerika får en nyskapande funktion och ges en aktuell innebörd. BS läser dikterna och de litterära citaten som ett svar på hemmasvenskarnas anklagelser samt som betygelser om svensk-amerikanernas minst lika stora duglighet i Amerika, som ett rättfärdiggörande av emigrationen och som ett tecken på kontinuiteten med det svenska arvet. Hon pekar också på en annan viktig aspekt, nämligen »immigranternas behov att profilera sig som goda samhällsmedborgare i Amerika» (s. 152). Även här kan vi tala om en anpassningsstrategi. Det som lyfts fram av det rikssvenska arvet är ju sådant som passar in i en amerikansk, dominerande ideologi, vilket ju dessutom understryks av de luthersk-kyrkliga inslagen, och svenskheten odlas inte minst för att den skall kunna bidra med något till det amerikanska samhället. I Hilda Hedins dikt (s. 149) heter det: »Då skola rena seder, ärlighet och dygdet/ som fädrens rika arf till barnen pryda västerns bygder.» Det svenska arvet odlas på amerikanska premisser och att då odla den götiska diktningen blir ett led i anpassningen – konstruktionen av historia och litteratur framkallas av den amerikanska kontexten, inte av den svenska. Svenskhetens bevarande skulle aldrig drivas så långt att det äventyrade förhållandet till adoptivlandet. Det är ett av skälen till att den socialistiska dikten utsluts.

Detta resonemang hade kunnat förstärkas genom jämförelsen med andra etniska grupper, särskilt sådana vars assimilationssituation i språkligt och kulturellt hänseende var svårare än skandinavernas. Vilken grad av anpassning uppvisar de genom sin litterära kanon? Märks ett större mått av kritik mot det amerikanska samhället?

Som illustration till hur det svenska arvet förstärks använder BS det svenska materialet, t.ex. psalmer och fosterländska sånger (s. 65 f.). Dessa litterära yttringar kan också betraktas som ett *formelspråk*, som kanske inte i första hand är där för sitt innehåll utan för vad det signalerar – en svensk tradition. Samma psalmer och sånger, t.ex. nationalsången och Kungssången, publice-

rades och användes på många ställen i svensk-amerikansk press och i olika publikationer. Det gäller även vissa svensk-amerikanska fosterlandsdikter, t.ex. av Jakob Bonggren och Johan A. Enander, som ju publicerades gång efter annan på flera olika ställen i svensk-amerikanska publikationer. Dessa blir standardinslag, ett slags tecken för den svensk-amerikanska kultur man ville förmedla. Dikterna blir identitetsskapande koder och signaler. På samma sätt kan man se hela kalendern *Prärieblomman* som ett ramskapande projekt; den konstruerar en formel för hur svensk-amerikansk litteratur skall se ut. BS pekar belysande på detta då hon diskuterar symboliken i kalenderns omslag (s. 53) och likaså i beskrivningen av kalendern som ett skyltfönster. Kanske användes kalendern också i en del hem just som uppvisningsobjekt, finrumsmöbel, mer än som bruksvara?

Vad gäller presentationen av *Prärieblommans* mottagande (s. 26 f.) saknas en undersökning av de radikala eller socialistiska tidningarnas omdömen. Överhuvudtaget är bilden av mottagandet onyanserad: fem publikationer tas upp (en okänd), varav två är Augustanatidskrifter; *Svenska Amerikanaren* är den tredje, vars schism med Augustana förbytts i samarbetssträvan. Den fjärde är *Skandinavien*, där Ernst Skarstedt yttrar försiktig kritik mot Augustanas konservatism men är positiv till *Prärieblomman*.

En av de viktigaste socialistiska svensk-amerikanska tidningarna var *Arbetaren* i New York, vilken vid sekelskiftet inte hade någon särskild recensionsavdelning men införde kortare anmälningar av litteratur och särskilt då socialistiskt inriktad sådan. Man införde även skönlitterära bidrag i form av följetonger, noveller och dikter. Vid en genomgång har jag inte kunnat finna någon anmälan eller kommentar av *Prärieblomman* och inte heller några annonser för kalendern. Även detta är ju emellertid ett intressant resultat. Förmodligen avstod tidningen medvetet från att uppmärksamma litteratur från ett etablissemang som man inte solidariserade sig med. En talande artikel som stöder denna hypotes återfinns i *Arbetaren* den 4/1 1900. Där meddelas att man uppmärksammat en artikel i tidningen *Svea* som redogör för firandet av Johan A. Enanders 30-årsjubileum som tidningsman. I samband med detta noterar *Arbetaren* ett urklipp som den fått sig tillsänd från en läsare; urklippet är från tidningen *Gamla och Nya Hemlandet*, »om hvars tillvaro», skriver *Arbetarens* redaktion, »vi dittills (hoppas att ingen räknar oss det till skam) sväfvat i nästan fullständig – och lycklig – okunnighet». Den osignerade artikeln ur *Hemlandet* citeras därefter och den har en klart antiradikal och fackföreningsfientlig hållning. *Arbetaren* kommenterar artikeln som representativ för de kretsar som deltar i firandet av Enander, vilka man betraktar som reaktionära »arbetare- och kulturfiender». *Hemlandet* var alltså den starkt Augustanalofjala tidning som före Enander haft flera Augustanaledare som redaktörer. Enander var huvudredaktör för tidningen från början av 1870-talet fram till 1903, då han efterträddes av Anders Schön. Den ironiska kommentar *Arbetarens* redaktion faller om *Hemlandet*, som under lång tid var Svensk-

Amerikas största tidning, säger en del om hur man förhöll sig till Augustanas ideologi. Att man betraktade *Prärieblomman* – i den mån man intresserade sig för kalendern – som en röst åt Augustana kan man på goda grunder anta.

BS jämför *Prärieblomman* med tre andra publikationer: de litterära tidskrifterna *Valkyrian* och *Ungdomsvännens* samt kalendern *Vinterrosor*, utgiven av Metodistförbundet. BS visar klargörande hur *Prärieblomman* här profilerar sig svensk-amerikanskt och hur den jämfört med bl.a. *Vinterrosor* tonar ner det religiösa innehållet till förmån för det allmänskulturella.

Även vid jämförelsen med Augustanapublikationen *Ungdomsvännens* poängterar BS (s. 140 ff.) *skillnaden* mellan denna och *Prärieblomman* vad gäller den religiösa profilen. Men de två Augustanapublikationerna *kompletterar* ju varandra: *Ungdomsvännens* får tillfredsställa behovet av det kristna budskapet, medan *Prärieblomman* får visa upp Augustanasynodens förment vidsynta, allmänskulturella ambition. Ser man det på detta sättet står inte publikationerna i motsatsställning, utan representerar olika sidor av det symboliska kapital som synoden investerat inom det svensk-amerikanska kulturella fältet. Ur det perspektivet kan det betraktas som en kulturell maktdemonstration.

I alla de fyra kalendrar som BS behandlar möter vi kända svensk-amerikanska litterära namn, om än färre i *Vinterrosor*. En annan relevant jämförelse hade kunnat göras med någon av Missionsförbundets kalendrar, t.ex. *Skogsblommor*, som utkom 1899–1917 i Chicago. Svenska Missionsförbundet i Amerika var ju den mest betydande »konkurrenten» till Augustanasynoden, som kyrklig organisation betraktad. Även Missionsförbundet hade sin egen kulturverksamhet, sitt eget litterära system, ett eget college osv. och just därför hade det varit fruktbart att undersöka det som en deloffentlighet inom Svensk-Amerika. Dess kulturarbetare tillhörde en annan sfär och skapade ett delfält inom Svensk-Amerika, med sin egen litteratur- och kultursyn och religiösa framtoning.

Redaktör för *Skogsblommor* var Josephine Princell – både hon och hennes man var första generationens invandrare från Sverige. Josephine Princell var författare, redaktör och lärare vid det frikyrkliga Ansgarius College. *Skogsblommor* är starkt religiöst präglad såväl i de skönlitterära inlagen som i artiklarna. De riks-svenska inlagen är få. Anmärkningsvärt är att man inte tycks dra sig för att föra ut ett politiskt budskap: 1909 publiceras t.ex. ett antisocialistiskt förstamajtal. Dessutom tycks antalet kvinnliga bidragsgivare vara betydligt större än i *Prärieblomman*. Det hänger säkert samman med att redaktören var kvinna, men enligt religionshistorikern George M. Stephenson hade också de svensk-amerikanska missionsvännerna ett större antal litterärt och kulturellt aktiva kvinnor än Augustanasynoden.

En diskussion av denna kalender hade kunnat belysa *Prärieblommans* och Augustanas starka vilja att framstå som Svensk-Amerikas främsta kulturelrepresentant i vid mening (utan att låta sig begränsas av sin religiösa

funktion) och dess ambition att ta monopol på begreppet svensk-amerikansk kultur.

BS:s avhandling om den betydelsefulla litterära kalendern *Prärieblomman* är ett viktigt bidrag till förståelsen av en immigrantkultur. Avhandlingsförfattaren har gjort en grundlig genomgång av ett centralt material och hennes framställning har inga allvarigare formella brister. Om BS mer konsekvent hade satt in sitt undersökningsobjekt i ett större institutionellt sammanhang hade resultaten än tydligare kunnat belysa den svensk-amerikanska och den etniska litteraturens funktion i ett mångkulturellt samhälle. BS har varit väl försiktig i sina resonemang, men hon har i sitt arbete lagt grunden till säkra slutsatser. Kommande etnicitetsforskning kommer att ha glädje av BS:s analys av en av de viktigaste och mest tongivande kulturmanifestationerna i Svensk-Amerika. Som BS visat blir bilden inte fullständig utan litteraturen.

Anna Williams

Jan Arnald: *Genrernas tyranni. Den genreöverskridande linjen i Artur Lundkvists författarskap*. Aiolos, Stockholm 1995.

Jan Arnald inleder sin avhandling *Genrernas tyranni. Den genreöverskridande linjen i Artur Lundkvists författarskap* med ett motto hämtat ur Artur Lundkvists *Sett i det strömmande vattnet* från 1978 om en härskare som låter bygga ett palats i formen av en ros. När man äntligen lyckats uppföra palatset är det omöjligt att omfatta med blicken och »klart se att det är likt en utslagen ros». Men när människorna själva lärt sig flyga upptäcker de: »En dröm som varit alltför väldig för sin tid har äntligen kommit till sin rätt, uppfattbar, förverkligad.» I slutet av sin avhandling återkommer Arnald till denna scen, nu använd som en bild för Lundkvists författarskap (s. 280).

Hur lär då Arnald Lundkvistläsarna att flyga? Avhandlingen består av fyra avsnitt; det första, »En bok utan gränser», behandlar Lundkvists utgångspunkt 1938, de tre följande utgör analyser med *Eldtema* (1939), *Malinga* (1952) respektive den s.k. Tetralogin (1978–84) i centrum.

Arnalds forskning stöder sig gärna på Lundkvistcitat, kanske ett försök, även om detta icke utsäges, att förstå Lundkvist bättre än denne förstått sig själv. Avhandlingen börjar diplomatiskt med ett citat ur *Skrivet mot kvällen* (1980) om »en bok som jag läst någon gång och glömt bort». Denna bok kan Lundkvists jag icke finna och icke vara utan. »Slutligen inser jag att den enda utvägen är att jag själv börjar skriva denna bok, återskapa den undan för undan, mer eller mindre ur det omedvetna, ur mitt begär efter den, min allt intensivare föreställning om den, också om den kanske aldrig har funnits» (s. 11).

Med hjälp av ytterligare ett antal citat visar avhandlingsförfattaren att »övertvinnande av 'genrernas tyranni', ett genombrytande av de olika litteraturformernas gränser» (s. 14) är väsentligt för Artur Lundkvist. »Jag skall skriva om allt», säger Lundkvist. Synnerligt in-

tresse tilldrar sig ett planerat genreöverskridande verk »Dynamisk symfoni»: »En bok utan gränser [...] där man ingenting berättar, bara öser ut ur sin själ, galna idéer, osammanhängande lyrik: ett slags fritt brev till människorna» (s. 14). Redan Kjell Espmark citerar ett Lundkvisttalande om »Dynamisk symfoni» i ett brev till Stina Aronson på slutsidorna i *Livsdyrkaren Artur Lundkvist* (1964).

Men än viktigare för Arnalds Lundkvist är att bryta skrivkrampen. Det handlar om »att finna ett skrivsätt som öppnar skaparkällan, om att träda i närkontakt med den egna skrivakten» (s. 14). »Dynamisk symfoni» representerar både gränslöshet (»En bok utan gränser») och ramverk (»ram för korta saker»). Arnald antar, vilket nedan diskuteras, att den imaginära bok som jaget trollbinds av, den bok som han aldrig läst, som aldrig funnits, men som alstrar ett begär, skulle vara just »Dynamisk symfoni».

»Dynamisk symfoni» är Lundkvists »första verkligt genreöverskridande vision» (s. 22). Arnald betonar att Lundkvist vill nå livsresultat, inte i första hand »isolerade estetiska resultat» (s. 15). Lundkvist blir med åren mera distinkt. Ett Lundkvistcitat från 1945 stöder tanken att han nu genom att skriva om världen skriver fram sig själv. Lundkvist tar således avstånd från den självbiografiska skriften; i stället handlar det om en text så sann »att liv och dikt, fantasi och text, konvergerar och skiljelinjen mellan dem blir så tunn att den nästan raderas ut». »[J]ag biktar mig inte, jag diktar mig» citerar Arnald åtskilliga gånger (först på s. 16).

I analysen av *Eldtema* arbetar Arnald med retoriska begrepp, i huvudsak hämtade ur Heinrich Lausbergs *Elemente der Rhetorik*, men han beaktar även förhållandet till frazerska tankar om initiationsriten, en 'rite de passage', som diktarrollens och mänskighetens rituella metamorfos. Vid analysen av *Malinga* står däremot relationen till den andre i centrum. Metoden varierar alltså. Diakront tenderar Jan Arnalds Lundkvist att inskriva sig i en struktur från *arche* till *telos*, från Ursprung (»Dynamisk symfoni») till Mål (Tetralogin).

I kapitel I:II följer en kort forskningsöversikt. Den tidigare forskningen om Lundkvist är koncentrerad till den första delen av författarskapet fram till *Sirensång* 1937. De viktigaste insatserna har Kjell Espmark gjort i *Livsdyrkaren Artur Lundkvist. Studier i hans lyrik till och med Vit man* (1964) och *Själen i bild* 1960 samt i »Misströstan och vision», en BLM-essä om *Nattens broar* och *Sirensång* från 1960, där författaren studerar hur drömskrift övergår i mytskrift. Dessutom noteras insatser av Michael Löfgren, Ingemar Moberg, Magnus Eriksson, Ulf Olsson, Mikael van Reis samt bland de äldre Jöran Mjöberg (i *Samlaren* 1954). utanför det akademiska området finner vi t.ex. Carl-Eric Nordbergs studie *Det skapande ögat*. Dessutom beaktas fyra artikelsamlingar av Lundkvist själv. Arnald drar liksom tidigare Espmark nytta av en korrespondens mellan den unge Lundkvist och den 14 år äldre författarinnan Stina Aronson.

1 april 1930 lämnar Lundkvist Stockholm för Paris och efter 40 dagar har han inköpt James Joyces *Ulysses*. Arnald suggererar att Lundkvist, efter att ha arbetat med prosabitarna i *Jordisk prosa* och blivit färdig 22